

УДК: 159.9

orcid.org/0000-0002-1472-4224

orcid.org/0000-0002-1444-7538

orcid.org/0000-0003-1992-699X

doi.org/10.5281/zenodo.400687

А.В. Стаднік, І.В. Ващенко, В.С. Васищев
Національна академія Національної
гвардії України м. Харків

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто теоретико-методологічні засади формування психологічної готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності. Запропоновано структурно-логічну схему проведення психологічної підготовки з майбутніми офіцерами НГУ.

Ключові слова: психологічна готовність, психологічна підготовка, службово-бойова діяльність, Національна гвардія України.

А.В. Стадник, И.В. Ващенко, В.С. Васищев ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ К СЛУЖЕБНО-БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены теоретико-методологические основы формирования психологической готовности будущих офицеров к служебно-боевой деятельности. Предложена структурно-логическая схема проведения психологической подготовки к будущими офицерами НГУ.

Ключевые слова: психологическая готовность, психологическая подготовка, служебно-боевая деятельность, Национальная гвардия Украины.

A.V. Stadnik, I.V. Vashchenko, V.S. Vasyshech THEORETICAL-METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE OF MILITARY SERVICE

Considers theoretical-methodological bases of formation of psychological readiness of future officers to the service and combat activities. A structural - logic of psychological training with the future officers of the NSU.

Keywords: psychological readiness, psychological training, service and combat activities, the National Guard of Ukraine.

Постановка проблеми. Проведення антитерористичної операції на Донбасі вимагає удосконалення системи підготовки майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності, де психологічна складова грає одну з ключових ролей. Наявність реальних загроз в умовах проведення АТО обумовлює необхідність формування у особового складу психологічної готовності до дій. Тому дослідження формування психологічної готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності на сьогодні є актуальними [1; 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні науковці накопили значний теоретичний та практичний матеріал про проблему готовності людини до професійної діяльності. В той же час у сучасній психологічній літературі є досить багато розбіжностей щодо трактування поняття «психологічної готовності», маються різні погляди на її структуру, основні параметри, тривалість і стійкість проявів [2; 4; 5].

Мета дослідження. Розглянути сучасні наукові підходи щодо формування психологічної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України (НГУ) до службово-бойової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи поняття «психологічна готовність майбутніх офіцерів НГУ до професійної діяльності» потрібно дослідити основні теоретичні підходи, які мають місце у сучасних наукових дослідженнях.

Так, у «Тлумачному словнику психологічних термінів в українській мові» «готовність до праці» розглядається як синтез трьох понять, що мають різне значення: 1) готовність до будь-якої праці, як результат трудового виховання, що виражається в бажанні працювати, брати участь у спільній трудовій діяльності; 2) потреба в праці, що конкретизується в готовності до праці в певній професії, як результат професійного навчання, виховання і соціальної зрілості особистості; 3) безпосередня готовність до праці, як результат психологічної підготовки і психічної мобілізації [3].

Аналізуючи напрацювання вчених щодо проблеми формування психологічної готовності людини до професійної діяльності можна виділити два основні теоретичні підходи: функціональний та особистісний [12].

Функціональний підхід формування психологічної готовності військовослужбовців до професійної діяльності розглядає її як певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень досягнень при виконанні службово-бойових завдань. Так, автори підручника «Психологія професійної діяльності офіцера» [11] стверджують: що «психологічна

готовність – це націленість, активність, налаштованість, мобілізованість психіки воїна на подолання якихось труднощів бойових дій, а також саме їхнє подолання». Військовий психолог В. Ягупов визначає стан психологічної готовності як «спрямованість і змобілізованість психіки воїнів на подолання майбутніх бойових труднощів, яка забезпечує результативність і якість виконання бойових завдань, адекватно їх складності, значущості та важливості» [14].

Особистісний підхід формування психологічної готовності військовослужбовців до професійної діяльності розглядає її як тривалий психічний стан, стійкий комплекс особистісних якостей, необхідних для успішної діяльності при виконанні службово-бойових завдань. Так, Г. Гребенюк трактує психологічну готовність курсантів і слухачів вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) до професійної діяльності як систему професійно-важливих якостей, властивостей особистості, необхідних та достатніх для ефективного професійної діяльності [5].

Потрібно зазначити, що поняття психологічної готовності є не просто одним з складових, воно займає центральну позицію в усій структурі готовності до професійної діяльності в цілому [2]. На нашу думку, психологічна готовність є передумовою ефективного виконання службово-бойової діяльності. За своєю суттю психологічна готовність є єдність внутрішнього настрою на майбутню діяльність та інших якостей (особистісних, інтелектуальних та ін.) необхідних для її успішного здійснення.

Психологічна готовність є цілісним особистісним явищем. Тому для розуміння її формування у майбутніх офіцерів Національної гвардії України нам необхідно дослідити структурні компоненти, з яких вона складається.

У своїх дослідженнях М. І. Дьяченко та Л. А. Кандибович описують наступні структурні компоненти психологічної готовності: усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства, колективу або поставленому завданню; усвідомлення цілей, вирішення яких задовольнить потреби виконання завдання; осмислення і оцінка умов діяльності; актуалізація досвіду, який пов'язаний з рішенням [6].

М. Багашов та М. Лук'янова [2] рахують, що компоненти психологічної готовності до професійної діяльності повинні включати:

- пізнавальну активність: мотиваційну та операційну;
- інтелектуальну активність;
- прагнення до реалізації та прояву себе, самоактуалізації незалежно від середовища, в якому знаходиться людина.

У дослідженні О. Василенко [4] професійно-психологічну готовність майбутніх працівників ОВС до екстремальних ситуацій визначено як інтегративну якість особистості, що забезпечує стабільну ефективність діяль-

ності в складних стресогенних умовах, адаптивний тип поведінки у службових екстремальних ситуаціях, що дозволяє ефективно виконувати службові завдання. Компонентами професійно-психологічної готовності є: активаційний, мотиваційний, когнітивний, емоційний і вольовий.

А.М. Столяренко в структурі психологічної готовності виділяє мотиваційні (спонукають до дій), пізнавальні (дозволяють розуміти навколишнє), емоційні (пов'язані з переживаннями ставлення до цих подій), вольові (забезпечують подолання труднощів) і психомоторні (беруть участь у провадженні рухів) психічні явища [13].

На думку О. Колесніченка [8] психологічна готовність працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах містить у собі такі основні компоненти: мотиваційний, типологічний, вольовий, когнітивний і регуляторний. Критеріями сформованості психологічної готовності фахівця, на думку автора, є якісні ознаки змістових структурних складових, які визначаються: мотивацією до успіху, до уникнення невдач, метою професійної діяльності (мотиваційний компонент); рівнем нервово-психічної стійкості (типологічний компонент); вольовою саморегуляцією, (вольовий компонент); особливостями оперативної пам'яті, уваги, розумовими здібностями (когнітивний компонент); плануванням, оцінкою результатів, програмуванням, моделюванням, гнучкістю та автономністю (регуляторний компонент).

Останні дослідження Н.С. Пенькової констатують, що у загальному вигляді психологічна готовність є структурою, яка включає у себе: психологічне ставлення (ціннісно-мотиваційне) до того чи іншого виду діяльності та конкретного майбутнього завдання; адекватні вимогам майбутньої діяльності риси характеру, здібності, темперамент, типологічні особливості нервової системи; необхідні професійні, службові, бойові, фізичні якості; знання, навички й уміння; стійкі професійно важливі особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційних, регуляторних і вольових процесів [10].

Крім того, як показують результати аналізу наукової літератури, поряд із терміном «готовність» досить широко використовуються поняття «підготовленість» особистості до діяльності. Розглядаючи його зміст потрібно відмітити, що підготовленість до певного виду діяльності тлумачиться дослідниками як «багатокомпонентне динамічне утворення, у структуру якого входять: мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, регулятивний та поведінковий компоненти» [1]. Однак, підготовленість до діяльності ще не означає готовності в певний момент виконати ці дії результативно. І багато що тут залежить від внутрішньої зібраності, вольової налаштованості, здатності в цей момент виконати необхідний вид діяльності й досягти бажаних результатів.

Підводячи підсумки теоретичного аналізу психологічної готовності ми рахуємо, що психологічна готовність майбутніх офіцерів НГУ до виконання поставлених завдань - це складне динамічне утворення, яке є основою їх активних дій під час службово-бойовій діяльності. Складовими психологічної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України є службово-мотиваційний, розумово-пізнавальний та емоційно-вольовий компоненти. Детальна структура показників формування психологічної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойовій діяльності розглянута у таблиці 1.

Таблиця 1

Структура показників формування психологічної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойовій діяльності

Компоненти	Показники, що формуються
Службово-мотиваційний	Прагнення стати офіцером-професіоналом. Потреба успішно виконувати свої функціональні обов'язки. Службовий кар'єризм, намагання показати себе з кращого боку під час служби. Безумовне виконання поставлених службово-бойових завдань. Уміння та навички, необхідні для ефективної службово-бойовій діяльності
Розумово-пізнавальний	Розуміння службово-бойових завдань. Ясне уявлення про майбутню діяльність військового. Знання психологічних особливостей військових посад. Знання прийомів і засобів вирішення службово-бойових завдань. Уявлення про труднощі в ході виконання.
Емоційно-вольовий	Почуття особистої відповідальності за результат службово-бойовій діяльності. Патріотизм. Впевненість у своїх силах, у надійності військової техніки. Почуття задоволення під час виконання службово-бойових завдань. Зосередження сил на виконанні поставлених службово-бойових завданнях. Уміння керувати в конкретних ситуаціях і направляти сили на безумовне виконання службово-бойового завдання. Здатності долати сумніви, боязнь, напруженість, мобілізувати сили у складній обстановці.

Як ми бачимо, службово-мотиваційний компонент це є загальне прагнення до успішної служби в НГУ, уміння та навички, необхідні для ефективного виконання службово-бойових завдань; розумово-пізнавальний компонент - це когнітивний аналіз ситуації і пошук найкращих способів вирішення службово-бойових завдань; емоційно-вольовий компонент є загальним ставленням до служби в НГУ та максимальну мобілізацію власних сил для виконання службово-бойових завдань.

Отже, можна констатувати, що психологічна готовність майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності - це своєрідний фундамент їх активних дій в майбутній службово-бойовій діяльності. Знання військовослужбовцем своїх психологічних особливостей дозволяє йому керувати власною психікою і ефективно діяти в складних бойових ситуаціях.

Стан психологічної готовності забезпечує реалізацію професійного рівня підготовки в нових умовах з найменшими психологічними втратами. По суті він швидко конвертує досягнутий рівень військової майстерності курсанта в службово-бойову діяльність офіцера. Залежно від того, наскільки стан готовності сформовано, залежить ефективність виконання офіцером службово-бойових завдань.

Психологічна готовність майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності формується переважно в процесі цілеспрямованої психологічної підготовки, яка здійснюється в ході навчання у вищому військовому навчальному закладі [9].

Накопичений досвід роботи з курсантами показує, що результативність психологічної підготовки вища там, де основна увага зосереджена на здійсненні психологічного аналізу службово-бойової діяльності; виробленню рекомендацій по формуванню необхідних професійно-важливих якостей в процесі навчання у вищому військовому навчальному закладі; розробці психологічних моделей важких ситуацій службово-бойової діяльності, створенню оптимальних рівнів психічної напруженості особового складу засобами імітації психологічних чинників при виконанні службово-бойових завдань в ході навчання, використання навчально-матеріальної бази психологічної підготовки (тренажерів, учбових місць, полігонів, стрільбищ та ін.)

Враховуючи важливість і недостатню розробленість підходів до організації психологічної підготовки серед майбутніх офіцерів НГУ ми рахуємо за необхідне викласти структурно - логічну схему її проведення, приділивши особливу увагу питанню впровадження психологічних елементів в процесі навчання.

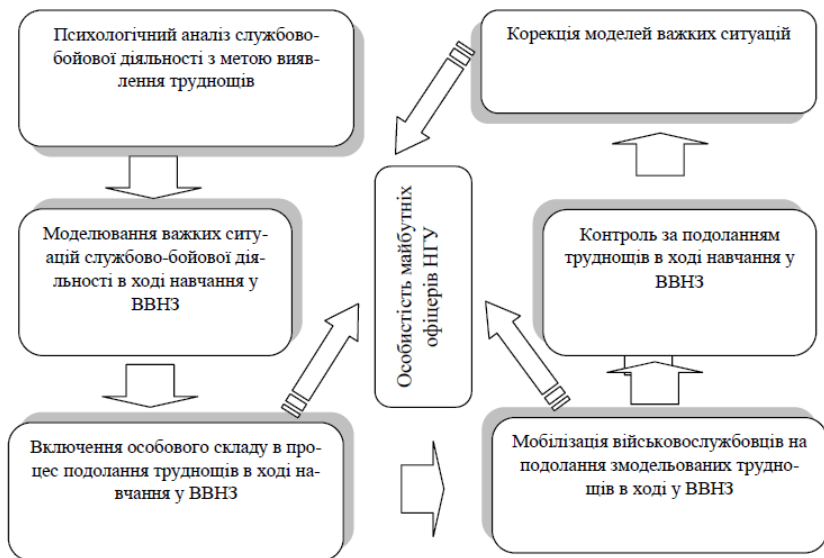

Рис. 1. Структурно-логічна схема психологічної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності.

Ефективність формування психологічної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності багато в чому залежить від того, наскільки пунктуально дотримуються принципи психологічного моделювання протистояння з супротивником, професійно-тактичній обумовленості змісту психологічної підготовки до вирішуваних завдань при різних видах службово-бойової діяльності, забезпечення безпеки дій в ході виконання вправ і тренувань. Крім того, дуже важливо дотримувати психологічну відповідність учбових і службово-бойових завдань; проблемність створюваних учбових ситуацій.

Висновки. Таким чином, психологічна готовність майбутніх офіцерів НГУ до виконання поставлених завдань – це складне динамічне утворення, яке є основою їх активних дій під час службово-бойової діяльності. Складовими психологічної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України є службово-мотиваційний, розумово-пізнавальний та емоційно-вольовий компоненти. Де службово-мотиваційний компонент це є загальне прагнення на успішну службу в НГУ, уміння та навички, необхідні для ефективного виконання службово-бойових завдань; розумово-пізнавальний компонент - це когнітивний аналіз ситуації і пошук найкращих способів вирішення службово-бойових завдань; емоційно-вольовий

компонент є загальним ставленням до служби в НГУ та максимальної мобілізації власних сил для виконання службово-бойових завдань.

Психологічна готовність майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності досягається в процесі цілеспрямованої психологічної підготовки, яка здійснюється в ході навчання у вищому військовому навчальному закладі. Структурно - логічна схема проведення психологічної підготовки з майбутніми офіцерами Національної гвардії України повинна містити наступні етапи: психологічний аналіз службово-бойової діяльності з метою виявлення труднощів; моделювання важких ситуацій службово-бойової діяльності в ході навчання у ВВНЗ; включення особового складу в процес подолання труднощів; мобілізація майбутніх офіцерів на подолання змодельованих труднощів в ході навчання; контроль за подоланням труднощів та корекція моделей важких ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Афанасенко В.С. Критерії і показники оцінювання ефективності психологічної підготовки особового складу Повітряних Сил [Електронний ресурс] / В.С. Афанасенко, В.І. Пасічник, А.Л. Злотніков // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. — 2016. — Вип. 3. - С. 38-43.

2.Багашов М.М. Специфика подготовки психологов к профессиональной деятельности в различных социально–производственных средах / М.М. Багашов, М.И. Лукьянова // Психологическая наука и образование. — М.: Наука, 1998. — № 2. — С. 10-14.

3.Бродовська В.Й. Глумачний словник психологічних термінів в українській мові [Текст]: словарь / В.Й. Бродовська, І.П. Патрик, В.Я. Яблонко. — Миколаїв: Видавництво ПСІ КСУ, 2003. — 216 с.

4.Василенко Е.В. Формирование профессионально-психологической устойчивости будущих сотрудников ОВД к экстремальным ситуациям: дис... канд. психол. наук / Е.В. Василенко. — Ставрополь, 2008. — 229 с.

5.Гребенюк Г.С. Мотиваційна готовність курсантів і слухачів вищого військового учбового закладу до професійної діяльності (на прикладі спеціалістів пожежної безпеки МВС України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / Г.С. Гребенюк. — К.: Київський гум. ін-т., 1997. — 17 с.

6.Дьяченко М.И. Психологический словарь-справочник / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. — М.: Харвест, 2004. — 576 с.

7.Жванія Т.В. Проблема емоційної готовності студентів-психологів до професійної діяльності / Т.В. Жванія // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. — №46. — Ч. 1. — Х.: ХНПУ, 2015. — С. 60-74.

8. Колесніченко О.С. Психологічна готовність працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 / О.С. Колесніченко. — Х., 2011. — 19 с.

9. Наказ МОУ №24 16.11.2012 «Про впровадження психологічної підготовки особового складу в навчальний процес підготовки органів управління та військ (сил)».

10. Пенькова Н.Є. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності у процесі проведення антитерористичної операції [Текст]: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 / Пенькова Наталя Євгенівна. — Х., 2015. — 193 с.

11. Психологія професійної діяльності офіцера: Підручник. — Хмельницький: Видавництво Академії ПВУ, 1999. — 488 с.

12. Сердюк Л. Зміст та структура психологічної готовності до професійної діяльності студентів з інвалідністю / Л. Сердюк, Н. Петрученко // Освіта Регіону: Український науковий журнал. — №5. — 2011. — С. 140-144.

13. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 280 с.

14. Ягупов В.В. Військова психологія: підручник / В.В. Ягупов. — К.: Тандем, 2004. — 656 с.

Надійшла до редколегії 25.01.2017